

рудника ім. Карла Лібкнехта повідомляю, що зараз у нас є 35 заяв про вступ у партію.

Глава делегації Жовтневої групи робітників Синяченко передав до президії конференції 175 заяв. Це була демонстрація єдності партії та робітничого класу в боротьбі за соціалізм.

Під час жовтневого набору 1927 року заяви про приєднання до Комуністичної партії подали 948 робітників, з них прийнято 669 чоловік, в тому числі 80 процентів гірників. За період з 1925 по 1928 рік окружна партійна організація зросла з 2031 члена та кандидата до 5727, тобто більше ніж вдвічі.¹

Розв'язати складні завдання індустріалізації можна було тільки на основі широкого залучення робітників до соціалістичного будівництва. Треба було підвищувати роль профспілок. З цією метою на підприємствах створювались виробничі наради, як постійно діючі органи, що об'єднували робітників та інженерно-технічних працівників. В 1929 році на шахтах Кривбасу діяло 79 виробничих нарад, в яких приймали участь 9254 робітники та інженери. Вони подали 462 пропозиції. На початку 1929 року газета «Правда» провела огляд роботи виробничих нарад. Він похвалив їх діяльність, сприяв акції широким мас трудящих. Народи стали працювати цілеспрямовано. До них надійшло 12 тисяч різних пропозицій, більшу частину яких одразу було реалізовано.

З кожним роком посилювався темп відбудовних робіт. В 1925—1926 роках відбудовувалися рудники Олександрівський (нині Р. Люксембург), Суха балка (ХХ партз'їзду), Тарапаковський, Червоний, Ушаковський (пізніше вони були об'єднані з іншими рудниками).

¹ ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС, ф. 17, оп. 26, од. зб. 490, арк. 13. 480, арк. 13.

До десятиріччя Жовтня в басейні працювало вже 12 рудників. Згодом були відбудовані всі інші рудники.

Гірничорудне виробництво вдосконалювалось на основі механізації, впровадження нових, доскональних систем розробки, концентрації видобутку. Уже на кінець 1927 року роботи по бурінню було механізовано на 90 процентів, для заправки бурів встановлено 11 верстатів. На рудниках Ленінському, Артемівському та ім. К. Лібкнехта запроваджувалося механічне вантаження рудни екскаваторами, встановлювались пересувні люки. На Жовтневому руднику почали працювати 4 скрепери, які замінювали важку працю лопатника, 2 навантажувальні машини. Впроваджувалися прогресивні системи розробок. На шахті «Центральна» рудника ім. Карла Лібкнехта за проектом інженера Старикова діяла так звана магазинна система розробки родовищ, яка дозволила збільшити продуктивність праці з 12 до 18 вагонів. Штат лопатників зменшувався на 88 процентів.

Яскравим проявом турботи Комуністичної партії про розвиток Кривбасу було будівництво (1927—1929 роки) Криворізької районної електричної станції (КРЕС) потужністю 30000 кіловат-годин. З побудовою КРЕСу створювалась міцна основа для повної електрифікації залізорудної промисловості Кривбасу, здійснення механізації виробничих процесів, повної реконструкції шахт на базі нової техніки та досягнень гірничої науки.

Наступ соціалістичного будівництва викликав шалений опір експлуататорських класів. На Криворіжжі діяла шкідницька група, яка поширювала «теорію» затування Кривбасу, твердила про обмеженість його запасів і недоцільність розширення видобутку, будівництва нових шахт. Група шкідників була викрита і знешкоджена. Комуністи Кривбасу здобули політичний урок. Пленум Криворізького окружного КП(б)У поставив завдання

швидше ліквідувати наслідки шкідництва, посилити увагу капітальному будівництву, форсувати розвиток гірничорудної промисловості.

XVI конференція ВКП(б) і II Всеукраїнська конференція КП(б)У, схваливши перший п'ятирічний план розвитку народного господарства країни, визначили напрямок піднесення Кривбасу.

За попередніми намітками, які були представлені на обговорення XI окружного з'їзду Рад Криворіжжя (травень 1929 рік), видобуток руди за п'ятиріччя передбачалось збільшити до 10 млн. 625 тис. тонн, для чого намічалось механізувати та перебудувати всі рудники. Капіталовкладення в залізорудну промисловість басейну становили 142 млн. 440 тис. крб.

XVI партійна конференція прийняла звернення до трудящих про розгортання соціалістичного змагання за успішне виконання першої п'ятирічки. Звернення зустріло широку підтримку. Змагання криворізьких гірників стало масовим. В жовтні 1929 року у ньому приймало участь 12 тисяч чоловік. Почалась боротьба за звання ударних бригад, цехів, шахт. Комсомол Кривбасу організував 92 ударні бригади, які охоплювали 600 комсомольців. Однією з кращих була бригада Петишкіна (рудника ім. Карла Лібкнехта. Працюючи на ремонті пневматичних молотків, її колектив знизив собівартість ремонту на 40 процентів. За перші 6 місяців продуктивність праці порівняно з відповідним часом минулого року підвищилась на 40—45 процентів, собівартість залізної руди знизилася у відкритих роботах на 1,7 процента, на підземних роботах—на 4,7 процента. На кінець 1929 року Кривбас досяг довоєнного рівня видобутку.

Докорінно змінювались культура і побут гірників. Широкого розмаху набуло житлове будівництво, роботи по благоустрою міста та рудничних селищ. Площа жит-

Місто гірників міняє своє обличчя. Одна з вулиць Жовтневого району сьогодні.

лових будинків зросла до 120872 кв. метрів. До 10-х років Жовтня в місті була збудована перша черга водопроводу. В 1926—1927 роках на березі р. Інгулець закладено великий парк ім. газети «Правда».

Значно зросла мережа клубів, червоних кутків, поліпшився зміст їх роботи. В 1929 році в Кривбасі працювало 24 клуби, 310 червоних кутків. Стали частіше читатися лекції, доповіді, демонструватися кінофільми. Особливою популярністю користувалися вечори відпочинку. Працювала центральна радіопередаточна станція, яка обслуговувала гуртожитки та квартири робітників. В 1927—1928 роках гірників Кривбасу обслуговувало 30 кіноустановок. В червоних кутках та на квартирах було 70 радіоприймачів. Влаштувалося колективне слухання передач.

Червоний прапор гірників рудника ім. Дзержинського,
подарований гірникам Мансфельда.

Посилилися інтернаціональні зв'язки трудящих Криворіжжя. Робітники активно відгукувались на події революційної боротьби в капіталістичних країнах. Коли застрайкували англійські гірники, то криворізькі гірники

зібрали та відправили їм в Англію 113 тис. крб. Міцніла та розвивалась дружба гірників Мансфельда та Дзержинки. Трудящі Дзержинки послали в Німеччину Червоний прапор, який став символом пролетарського інтернаціоналізму. Гірники зібрали гроші. На їх замовлення в Харкові був виготовлений прапор. На ньому було зображено шахтаря і написано:

«Пролетарі всіх країн, єднайтесь!

Всі трудящі тісним колом навколо Комуністичної партії за Всесвітній Жовтень!

Осередку КПН шахти Вісмутської в 11-ту річницю Жовтневої революції від осередку КП(б)У рудника ім. Дзержинського на Криворіжжі».

З великими труднощами прапор був доставлений німецьким гірникам. Разом з прапором у Мансфельді одержали лист і кілька фотографій, які розповідали про життя криворізьких шахтарів. Одержання такого подарунку для німецьких друзів було справжнім святом. Відбувся великий мітинг, де вони поклялися бути вірними великій дружбі. В своєму листі до криворізьців мансфельдські гірники писали про своє життя та боротьбу, обіцяли свято берегти прапор. І цю обіцянку вони виконали. В роки фашистської тиранії Отто Брозовецький та інші німецькі патріоти, ризикуючи життям, зберегли його до наших днів. Зараз прапор дзержинців зберігається в одному з музеїв столиці НДР.

Партія підняла з руїн Криворізький гірничорудний велетень, дихнула в нього нові сили. Зростаючи і міцніючи, Кривбас віддавав свої багаті скарби справі соціалістичного будівництва.

ІХ. За індустріальний Кривбас

В період розгорнутого наступу соціалізму по всьому фронту була вирішена доля Кривбасу як індустріального центру. Директиви партії про необхідність розвитку басейну на основі технічної реконструкції зустріли опір окремих керівників Південнорудного тресту, а також деякої частини вчених-геологів. Вони підтримували теорію «згасання» Кривбасу, обмеженості його рудних запасів, розробляли занижені плани видобутку руди, проявляли безтурботне ставлення до капітального будівництва, майже не проводили розвідувальні роботи.

Партійна організація Кривбасу рішуче виступила проти всіх шкідливих тенденцій. Комуністів підтримав багатотисячний колектив гірників. Всупереч лінії тресту партійна організація поставила завдання в 1929/30 році досягти видобутку в 7 млн. тонн руди (а трест планував лише 5,9 млн. тонн). Між робітниками, бригадами, рудниками розгорнулося змагання за виконання цього завдання. З ініціативи окружкому КП(б)У було проведено ряд економічних та організаційних заходів: переведення роботи гірників на 7-годинний день, безперервний тиждень та ін.

Партійну організацію Кривбасу, гірників рішуче підтримали ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У, газети «Правда» і «Комуніст». «Правда» опублікувала ряд статей, в яких показала великі можливості Кривбасу, дала високу оцінку діяльності партійної організації і з захопленням писала про героїзм гірників.

«Треба розповісти про криворізького гірника,— писала «Правда»,— про те, як він живе і працює. На криворізького кадрового робітника можна покластися.

Він такий же міцний, як і криворізька руда. Гірницька маса захоплена змаганням. Гірницька маса вже потягла за собою інженерно-технічний персонал».¹

ЦК ВКП(б) завдав остаточного удару теорії «зга-сання» Кривбасу, обгрунтував величну програму робіт, спрямовану на перетворення Кривбасу у великий індустріальний центр, реконструкцію залізорудної промисловості на основі найновіших досягнень науки і техніки. Ставилось завдання реконструювати рудники шляхом будівництва нових шахт і механізації виробничих процесів, спорудження збагачувальних фабрик, широкого проведення розвідувальних робіт, докорінного поліпшення житлових та культурно-побутових умов гірників.² Це рішення було основою розвитку Кривбасу протягом всіх довоєнних п'ятирічок.

Перш за все гірники розгорнули боротьбу за досягнення поставленого в постанові ЦК ВКП(б) завдання — вже в 1929/30 році дати країні 7 млн. 700 тис. тонн руди. За виконання цього завдання Кривбас був занесений на Дошку пошани газети «Правда». Досвід криворізьких гірників вивчався колективами інших підприємств. Сотні гірників показали високі зразки продуктивності праці. Кращі з них — М. Г. Ручкін, М. Т. Булах, К. Є. Руденко та інші — були відзначені урядовими нагородами.

Досягнутий рівень видобутку руди був найвищим, якого можна було домогтись на основі старої техніки та старих виробничих можливостей. Дальше зростання видобутку можна було забезпечити лише за умови нової реконструкції басейну.

Партія повела рішучу боротьбу проти недооцінки курсу на реконструкцію в Кривбасі. ЦК КП(б)У та уряд

¹ Газета «Правда», 1930, 13 березня.

² Газета «Правда», 1930, 18 квітня.

України ухвалили ряд постанов, які передбачали конкретні заходи, спрямовані на усунення недоліків. В травні 1932 року відбулася Всеукраїнська технічна конференція по капітальному будівництву і реконструкції залізорудної промисловості. Вона дала рекомендації щодо проектування будівництва шахт і механізації виробництва.

До кінця п'ятирічки криворізькі будівельники здобули ряд видатних перемог. 7 листопада 1932 року стала до ладу діючих перша збагачувальна фабрика. В кінці року почали працювати шахти «Центральна» (рудник ім. Леніна), «Профінтерн» (рудник Суха балка), «Центральна» (рудник ім. Фрунзе), «Центральна» (рудник ім. Артема), завершувалося і розпочиналося будівництво інших об'єктів. Шахти збудовано за останнім словом техніки. Тут застосовувались високопродуктивні системи виробки (методи виймання руди з обвалуванням), механізовано основні виробничі процеси.

Здійснювалася реконструкція та механізація діючих шахт. Повністю механізовано процес буріння, машини доставляли руду. Важку працю лопатника замінила скреперна лебідка. В 1932 році на шахтах працювало 400 скреперів. Це дозволило механізувати доставку руди на 36,8 процента. Ручна та кінна відкатка на підземних та поверхневих роботах замінялась електровозною. Перші акумуляторні електровози застосовувались на руднику ім. Жовтневої революції, ім. Карла Лібкнехта, «Більшовик». В 1933 році вантаження руди в залізничні вагони було механізовано на 60 процентів. Реконструкція басейну супроводжувалась впровадженням ефективних систем розробки покладів. Однією з таких була система розробки підповерховим обрушенням.

Реконструкція викликала до життя гірничу машинобудівну промисловість. З ініціативи криворізького міськ-

кому КП(б)У майстерні колишнього Гданцівського заводу реконструювались в машинобудівне підприємство, яке називалося Центральними механічними майстернями (ЦММ). До кінця п'ятирічки з 400 скреперів, які працювали на шахтах, 200 були місцевого виробництва.

Актуальною була проблема розвантаження басейну. Тут нагромадилось 2 млн. тонн руди, в той же час металургійні заводи відчували нехватку цієї сировини. XVII Всесоюзна партконференція поставила завдання «...в найкоротший термін розвантажити Криворізький басейн».¹ На допомогу криворізьким комуністам була відряджена бригада ЦК-ВКП(б). На рудниках створювались спеціальні бригади комуністів, які в будь-який час виходили на розвантаження руди.

Перша п'ятирічка на Криворіжжі була ознаменована початком будівництва металургійного заводу. 10 червня 1931 року ВРНГ СРСР видала наказ за підписом Г. К. Орджонікідзе про спорудження металургійного велетня в складі чотирьох стандартних доменних печей обсягом 930 кубометрів кожна з переробкою чавуну на сталь і прокат. Партійна організація Кривбасу мобілізує сюди свої кращі сили. Лише в липні 1931 року на будівництво заводу відряджено 126 членів партії, 300 комсомольців, 250 членів профспілки. 7 листопада 1931 року відбувся грандіозний мітинг, присвячений закладці заводу. Будівництво велетня розгорнулося повним ходом.

На Пленумі ЦК ВКП(б) в жовтні 1932 року тов. Орджонікідзе дав високу оцінку праці будівельників. Він говорив, що криворізькому заводу приділялося менш усього уваги, що йому менш усього давали і, на подив, він іде непогано.²

¹ Газета «Правда», 1932, 5 лютого.

² Г. К. Орджонікідзе. Статті и речи, т. 2, 1957, стр. 401.

Соціалізм, який перемагав у всіх сферах виробництва та суспільного життя, ніс трудящим великі блага, докорінно змінював культуру та побут. Зросла зарплата, підвищилась продуктивність праці. Бурильники, прохідники, забійники стали одержувати до 800—1000 карбованців на місяць. Гірники пожинали плоди культурної революції. В 1929 році в місті був відкритий гірничорудний інститут. При ньому також працював вечірній факультет, де навчання проводилось без відриву від виробництва, було створено науково-дослідне бюро, яке розробляло проблеми розвитку Кривбасу. Більш як 1000 чоловік було охоплено навчанням на різних курсах. Відкрилися двері інституту професійної освіти (нині педінституту), гірничого, електромеханічного, кооперативного, медичного та інших технікумів — всього їх працювало 8. При інститутах та технікумах було 4 робітничі факультети, на яких навчалось 2000 робітників.

В житті трудящих зросла роль преси. Протягом 1930 і 1931 років на рудниках та інших підприємствах виходило 8 багатотиражних газет. До кінця 1932 року їх кількість зросла до 17. Вони згуртували навколо себе великий робкорівський актив.

В грудні 1931 року пленум криворізького міськкому КП(б)У ухвалив рішення, яким визначався напрямок соціально-культурного та комунального будівництва. Це була програма створення нового гігантського міста, до якого входили б всі рудничні селища і яке було б зв'язане єдиною транспортною системою, докорінно змінило б культуру та побут гірників.

Намічена програма успішно виконувалась. 5 вересня 1931 року муляр Петров заклав перший камінь у будову нового соціалістичного міста. Змінювалось обличчя рудничних селищ. Вони набирали вигляду кварталів єдиного міста. Наприклад, на Червоногвардійському руднику до

революції було лише 3 невеличкі будинки. За п'ятирічку тут збудовано 34 двоповерхові будинки, гуртожитки, їдальні, школу, поліклініку. За два останні роки п'ятирічки в Кривбасі 12 тисяч гірників одержали квартири. В місті відкрито 2 Палаці праці, нове приміщення клубу «Харчовик», парк ім. газети «Правда».

Волею партії, героїчною працею робітників Кривбас перетворювався в могутній індустріальний центр країни.

Х. Реконструкція

Становище Кривбасу на початку другої п'ятирічки вимагало до себе серйозної уваги. За попередні роки технічне озброєння басейну поліпшилося, але через слабе технічне керівництво та погану організацію праці механізми використовувалися незадовільно. Партія розробила нові заходи, спрямовані на дальше піднесення Кривбасу. Передбачалось скоротити штати тресту та рудоуправлінь, а вивільнених інженерно-технічних працівників послати в шахти, намічалось також вдосконалити організацію праці, посилити підготовку кадрів. На роботу в Кривбас відряджались 8 досвідчених працівників ЦК КП(б)У.

Дніпропетровський обком КП(б)У послав у Кривбас на постійну роботу працівників гірничорудного та науково-дослідного інститутів, 1000 кваліфікованих робітників. Обком ЛКСМУ мобілізував на шахти 500 комсомольців. В жовтні 1933 року в Кривбасі працювала бригада ЦК ВКП(б). Міськком КП(б)У та рудничні партійні організації провели мобілізацію комуністів у шахти. Їх кількість на дільницях і в забоях зросла на

25 процентів. На виробництво було послано 105 інженерів і 153 техніки, що дозволило зміцнити інженерно-технічне керівництво.

Першочерговим завданням була підготовка кадрів, здатних опанувати нову техніку. Бюро міськкому КП(б)У і трест «Руда» розробили план підготовки кадрів, який в 1933 році передбачав різними формами навчання підготувати 3656 робітників провідних професій. Ще більшого розмаху ця робота набула в наступному році. Через курси та індивідуальне навчання підготовлено та перепідготовлено 7437 робітників, в тому числі бурильників та прохідників 3905 чоловік, машиністів електровозів, механіків, слюсарів та токарів 1332. Лише за перші три роки другої п'ятирічки в Кривбасі підготовлено понад 20000 робітників та інженерно-технічних працівників. Проблема кадрів була розв'язана.

В значно ширших масштабах проводилася реконструкція шахт. Пускові об'єкти проголошувались ударними. Такими об'єктами були шахти «Центральна», рудник ім. Артема, «Комінтерну» (Жовтневий рудник), допоміжна «Комунар» рудника ім. Дзержинського та інші. На будівництві шахт працювало 11 тисяч робітників.

В 1936 році новозбудовані шахти давали руди більше, ніж увесь дореволюційний Кривбас. Перебудовувалися і розширялися старі шахти. Дрібні й нерентабельні — закривалися. Зростала продуктивність праці. В I кварталі 1936 року проти того ж кварталу 1935 року вона зросла на 9,2 процента. Збільшилася кількість електровозів, вперше появились контактні електровози вагою в 6 тонн. В ці роки була створена міцна база технічного прогресу — гірничорудне машинобудування. Колишні майстерні остаточно були реконструйовані у великий машинобудівний завод «Комуніст».

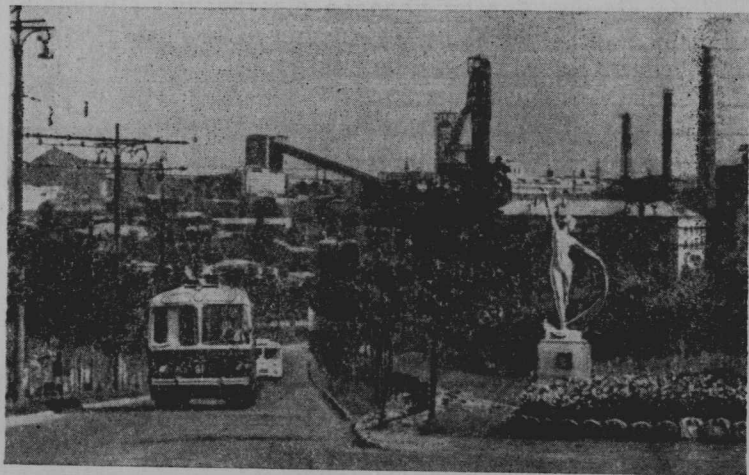
Криворізький басейн подолав відставання і порадував небувалими успіхами. 18 грудня 1934 року гірники рапортували Батьківщині про дострокове виконання річного плану — добуто 12 млн. 850 тис. тонн. Продуктивність праці за 1934 рік зросла на 20,6 процента.

Дальші успіхи гірничорудного басейну пов'язані з розвитком руху стахановців. Видатні рекорди встановили гірники Овчарик, Панчак, Чередниченко, Титаренко, Волошин, Лаштоба, Любич та інші. Бурильник рудника ім. Держинського М. Тинок застосував метод глибокого буріння, виконав змінне завдання на 2206 процентів. Прохідник В. Чемодуров став бурити одночасно в 12 забоях і виконав 23 денні норми. 21 грудня 1935 року криворізькі гірники доповіли ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про виконання другої п'ятирічки за три роки. Вони видобули 16 млн. тонн руди замість запланованих на 1937 рік 15 млн. 980 тис. тонн.

Друга п'ятирічка була вирішальною і для будівництва металургійного заводу. 3 серпня 1934 року перша домна «Комсомолка» була задута, а наступного дня вона дала чавун. То був перший етап будівництва металургійного велетня. В наступні роки п'ятирічки розгорнулося будівництво домни № 2 і першого в Радянському Союзі бесемерівського цеху та відповідних допоміжних цехів і служб.

Одночасно була збудована перша черга коксохімічного заводу. 9 січня 1936 року завод дав перший кокс. З пуском цього підприємства створювалась власна коксохімічна база металургійного виробництва.

Було зроблено вирішальний крок у здійсненні великої програми комунального та соціально-культурного будівництва. В листопаді 1933 року Дніпропетровський обком КП(б)У ухвалив постанову про комунальне будівництво в Кривбасі. Нею піднімалося клопотання про включення

Загальний вигляд рудника ім. Комінтерну.

Кривого Рога в особливий список міст, які плануються союзними організаціями. Уряд виділяв великі кошти на благоустрій рудничних селищ — на комунальне, житлове будівництво, спорудження трамваю, асфальтування та замощення вулиць, озеленення, освітлення.

Зростали квартали Соцміста металургів, перетворилися в справжні міста рудничні селища з усіма необхідними зручностями комунального та культурно-побутового обслуговування. Житлова площа за другу п'ятирічку збільшилася на 121,4 тис. кв. метрів. На рудниках будівельники здали 103 тис. кв. метрів житла. Було збудовано 11 великих клубів, три палаци культури, 23 школи, великий кінотеатр та інші соціально-культурні об'єкти. В басейні вже працювало 34 поліклініки та амбулато-

рії, 103 дитячих ясел та садків. Інтенсивно розвивалось автобусне сполучення. В січні 1935 року стала до ладу перша черга одноколійної трамвайної лінії. До кінця 1935 року криворізький трамвай перевіз 2 млн. 321 тис. пасажирів.

З ініціативи робітників рудника ім. Леніна в басейні розгорнувся всенародний рух за впорядкування робітничого побуту, поліпшення культурного обслуговування трудящих. Життя гірників ставало культурним та заможним. А Криворіжжя ставало великим індустріальним центром з багатогалузевою промисловістю. Основу її становив реконструйований залізорудний басейн—невичерпна сировинна скарбниця металургії Півдня країни. Разом з цим Кривбас давав Батьківщині першокласний метал, кокс, гірничі машини.

ХІ. Третя п'ятирічка

Третя п'ятирічка ставила завдання завершити реконструкцію басейну, спорудити ще 15 великих шахт, забезпечити дальший розвиток металургійної, машинобудівної та інших галузей промисловості.

На початку п'ятирічки Кривбас переживав певні труднощі. Створився розрив між видобувними роботами та підготовкою нових горизонтів. Треба було забезпечити механізацію прохідницьких операцій, знайти ефективніші методи праці. Партія і уряд провели ряд нових важливих організаційних та економічно-технічних заходів. Це дало можливість гірникам розширити фронт боротьби за руду і вивести Кривбас в число передових басейнів країни. На базі тресту «Руда» було створено три трести «Дзер-